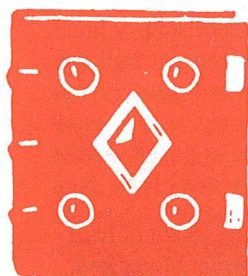

RE-FORMATIO

MEDDELELSER OM KIRKELIG FORNYELSE

3 / juli 1999

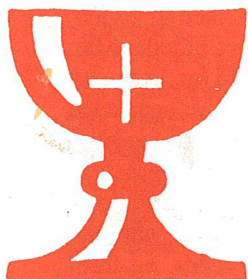
ISSN 0903-6113

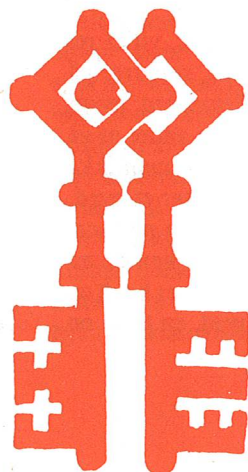
Vor Pindse-Fest vi holde nu,
Og komme højt med Tak ihu,
At alle Guds Forjættelser
I Christo Ja og Amen er!

O Hellig-Aand, du sande Gud
Som alt af Evighed gaar ud
Fra Faderen og fra Guds Søn,
Du gjorde denne Fest saa skøn,
At hele Verden fik derved
Oplysning sand til Salighed!

I Tungers glødende Gestalt
Du paa Apostel-Skaren faldt.
Strax Jesus dem på Tungen laae,
De kunde tale og forstaae
Hvert Tungemaal, hvorfra de kom,
At brede ud Hans Herredom.

Almægtig Lue, fald og ned
Og tænd mig an i Kiærlighed.
I Jesu Troe jeg til dig gaaer
Og dig i Bøn mit Hjerte faaer
Og læg mig til din Guddoms-Barm
Og gjør mig med din Naade varm.

Og naar det er mod Dødens Nat
Da hjælp min Sjæl, den faaer dig fat.
Saa giennem Dødens Skygge-Land
Til Himlen op den fare kan,
Hvor i Guds Haand den Hvile faaer
Til Kirkens store Jubel-Aar!

Grundtvig i anledning af pinsen 1821, skrevet i Præstø.

... og blev menneske

At være jorden tro og Jesus tro.

"Herre, hvem skal vi gå til? Du har det evige livs ord". Johs. 6,68.

Simon Peter spørger ikke: *hvad* skal vi holde os til, men *hvem* skal vi gå til. Kristendom er ikke et noget, men en nogen, en person. Kristendom er Gud Fader, som ikke er det højeste princip, ikke filosofernes Gud, men Abrahams, Isaks og Jakobs Gud, Jesu Kristi Gud og Fader, en levende person, som kan elske og derfor også kan blive vred, som har en vilje, og som kan tænke. Det er ham, vi skal forholde os til i kristendommen.

Og det gør vi ved at holde os til hans enbårne Søn, Jesus Kristus. Han har det evige livs ord, siger Peter, dvs. han har Guds ord, ja er Guds ord. Som sådan er han Gud selv, kommet i kødet. Han er Gud på jorden, inkarneret i denne verden. Vil vi have med Gud at gøre, kan det ikke nytte noget med forsøg på at springe op i Himlen efter ham, for Han er allerede her på jorden. "Ved jorden at blive, det tjener os bedst" - også når vi leder efter Gud. Det er inkarnationens hovedindhold - kristendommens grunddogme. Derfor betyder det at være ham tro også at være den jord tro, som han er kommet til og har identificeret sig med. Den er jo Guds gode, skabte jord.

Men så betyder til gengæld det at være jorden tro også at være ham tro.

Jorden er Gud Faders jord, skabt af ham og tilhørende ham. Når ordet bliver kød, kommer ordet til sit eget. At hans egne ikke tager imod ham, jvf. Johs. 1,11, betyder kun, at hans egne ikke vil være jorden tro, men kun vil gøre sig til herre over den. Den, der gør sig til herre over jorden, kan ikke være den tro, for så forholder han sig netop ikke til jorden, som den foreligger skabt, men til jorden, som han danner den i sit billede. Man kan jo ikke være Guds jord tro, hvis man laver om på den. Men hvis vi tager imod den af Guds hånd som en gave og således er tro imod den, vil vi også tage imod Jesus Kristus, både fordi vi da er opladt for Guds åbenbaring, når han åbenbarer sig i Jesus Kristus, og fordi han gør sig til ét med denne Guds skabte jord.

De, som tager imod Jesus, vil få ret til at blive Guds børn, dem, som tror på hans navn. Her gælder Peters ord: hvem skal vi gå til? Der er jo ikke andre at gå til. Når jorden er en gave, vil man ikke spørge efter et noget eller efter et hvad, men efter et hvem. Hvem gav mig jorden? Jorden som gave peger hen på en person. Når først et menneske er holdt op med at spørge efter et hvad, en ting, en

sag, en teori, en idé, men efter et hvem, er der ikke andre muligheder end Jesus Kristus. Du er jo dog den eneste, der har livets ord. Ja, han ikke alene har livets ord, han er det også. Han er ordet. Det er ham, vi skal være tro, og så skal vi være den jord tro, som han er kommet til, og som er hans. Først i Jesus Kristus kan vi være rigtig verdslige. Uden ham vil ethvert forsøg på at være jorden tro ende med, at vi giver os til at dyrke den som vor gud - i stedet for at være den tro. Og dyrker vi den som vor gud, er vi jo bare religiøse og ikke verdslige. Karakteristisk for menneskeheden siden syndefaldet er, at vi har så forbistret svært ved at være verdslige. Vi lader ikke verden være verden, men gør den til Gud. Verdens verdslighed er ikke andet end afgudsdyrkelse!

At være tro

Efter denne snørklede indledning har vi nu nærmet os det højkerkelige anliggende. Højkerkeligheden er nemlig båret af troskab mod vor inkarnerede Herre, Jesus Kristus. Her lægges vægt netop på inkarnationen, at ordet blev kød, at Gud blev menneske og kom til sin egen jord. At tro betyder at *være* tro. Det er værd at notere sig i disse ideologiske og individuelt oplevelsesprægede tider. I vor tid bliver troen enten en intellektuel sag eller et indre anliggende, som ikke kommer andre ved. Men tro er hverken intellektualisme eller indre oplevelser. Den er først og fremmest et personligt forhold til en person, og dette forhold kan karakteriseres som troskab, ikke troskab mellem jævnbrydige parter, men mellem en herre og hans vasal. Ja, det lyder feudalistisk, men det ikke kun

lyder sådan, det er det også. Alle de bibelske ord om herre og tjener og troskab er klart feudalistiske. Men det bliver det bestemt ikke ringere af, selv om vor tids demokratiske samfundsorden er antifeudalistisk og ikke kan lide sådan snak. Men hvorfor skal vi dog af den grund lave kristendommen om? Kristendommens opgave i verden er ikke at føje verden, men at lave verden om! Det er verden, der skal ændres!

I kristendommen er der altså tre sammenhørende momenter: troskab, jorden og Jesus Kristus. Troskaben gælder både jorden og Jesus Kristus, og gennem denne dobbelte troskab åbnes for adgangen til Faderen, som derved blive æret. Det er det, vi vil i højkerkeligheden. Vi skal nu se lidt på de to trokabsforhold.

Jorden tro

Dette udtryk regnes ellers for at være tidehvervsk. Det er det også, og det kan kun regnes Tidehverv til ære, at de har fundet på det udtryk. Det er nemlig godt kristeligt. Det betyder, at "himlen sænket er mod jord", som det hedder i DDS 220 (Vaj nu, korsets flag). Det betyder inkarnation, at vi ikke skal stige op i det høje for at være hos Gud, ikke svingte jorden af lutter himmellængsel, men tværtimod glæde os over, at himlen allerede er her på jorden, at Gud er midt iblandt os, nemlig i sin kirke - også i vort eget sogn. Gud er derfor altid til at finde! Når Gud nu har vist sin egen jord den ære, at han i egen høje person kommer hertil, så skal vi ikke ringeagte den jord, som han så at sige har taget i besiddelse som sin egen ved at inkarnere sig. Han har tværtimod givet os en opgave på denne jord, dvs.

han har taget os i sin tjeneste. At være kristen betyder nemlig at være blevet taget i tjeneste. Vi skal nu erobre verden tilbage til Gud, og det gør vi ved at skabe en modkultur til den kultur, der hersker. Modkultur betyder ikke, at vi er imod kulturen, tværtimod, men at vi skaber en kultur, som regner med Gud, og som vi sætter op i modsætning til den gudfjendske kultur.

Således skal vi opmuntre og uddanne mennesker til at lave god kristelig kunst, både billedkunst, musik, film og skrive god kristelig litteratur. Kristelig litteratur er ikke sødsupperomaner eller omvendesskildringer, det har vi ikke brug for, men litteratur, der er skånselsløst realistisk og ærlig i sine afsløringer af den dæmoni, som har besat verden. Kristelig litteratur er ikke litteratur, som fører til tro, men litteratur, som afslører verden i dens falskhed. Derfor skal den være virkelighedstro. En sådan afsløring forudsætter naturligvis, at vi ikke tager verden i vor egen besiddelse, men giver den tilbage til Gud, dvs. vi er båret af dyb forundring over den. Vi trænger til en modkultur, hvor Gud er forudsat, ikke altid nævnt, men forudsat. Hvor verden i undren gives tilbage til Gud.

En sådan kultur får også en sand og gudvelbehagelig verdslighed, hvor verden tages alvorlig som Guds verden på Guds præmisser - i overensstemmelse med hans skabelsesorden. En kristen kultur tager virkeligheden alvorlig, også seksualitetens verden. Seksualiteten er ikke bare noget grisefy, som det gælder om at komme i så lidt berøring med som muligt. Seksualiteten er en integreret del af Guds verden, og Gud har sin ganske bestemte mening med den - ikke kun til

forplantning, men også til styrkelse af kærligheden, den kærlighed som er nødvendig for at seksualitetens frugt kan vokse op i trygge og kærlige forhold.

Men den er også en urkraft, en naturkraft, som i sin voldsomhed kan blive destruktiv og livsødelæggende. Det kan god kristelig kunst også være med til at afsløre. Der er derfor sat grænser for seksualiteten. Den skal være indhegnet. Hertil og ikke længere! Ægteskabet er Guds måde at holde seksualitetens voldsomhed i ave på. Den kan ikke bruges i flæng, for det kan mennesker simpelthen ikke holde til. De går i stykker på det, hvad vi jo oplever så rigeligt af i vor tid. Derfor må vi fastholde ægteskabet som Guds gode ordning til regulering af seksualiteten, så den tjener slægtens fortsættelse i forplantning og i kærlighedens trygge arnesteder for den kommende generation.

Men hvad nu når ægteskabet revner? Og det gør det jo tit i vore sextider, hvor promiskuitet - i hvert fald efter TV-filmene at dømme - er et normalt fænomen. Når unge mennesker fra pubertetens indtræden lærer, at sex er en menneskeret, som skal udnyttes, når og hvor det behager den enkelte, bliver det svært at ændre vaner, når man bliver gift. Under sådanne omstændigheder bliver det også vanskeligt at håndhæve cølibatet, hvad romerkirken så rigeligt må sande. Kirken lærer jo, at ægteskabet efter Guds vilje er uopløseligt, dvs. at gifte personer ikke kan indgå nyt ægteskab uden at begå bigami. Uanset at den borgerlige lov giver ret til skilsmisse, består ægteskabet alligevel i himmelen. Derfor må kristne, som bliver skilt, leve i cølibat.

Vi højkirkelige har normalt fulgt denne kirkens linie og nægtet at ægtevie fraskilte, uanset hvad årsagen til skilsmissen end var. Det er imidlertid et spørgsmål, om vi i vor strenge konsekvensrytteri ikke derved af og til kommer til at gøre uret mod nogle mennesker. Der må være tilfælde, hvor det er muligt at indgå nyt ægteskab. I Romerkirken kender man til dispensationsmuligheder, idet et ægteskab kan erklæres ugyldigt, fordi det er indgået under falske forudsætninger. Er et ægteskab gyldigt, hvor det er indgået med den bevidste hensigt hos en af parterne, at der ikke skal avles børn? Er det ikke imod ægteskabets mening og hensigt? Kirken har også tidligere haft en ægteskabsret, tamperretterne, som kan tage stilling til spørgsmålet om ægteskabets gyldighed, så ansvaret ikke hviler på den enkelte præst. I den orthodoxe kirke kender man til begrebet "Oikonomia", som er en skønsomhed ud fra kristen kærlighed, så der handles mildt og kærligt uden at slække på de guddommelige ordninger. Det minder om mine egne pastorale visdomsord: "I princippet streng, i praksis mild". Vi bør nok tage hele spørgsmålet om ægteskabet op til teologisk overvejelse, herunder også spørgsmålet om det sakramentale i ægteskabet med begreber som mysterion og sakramentum, jvf. Ef. 5. Vort nu afdøde medlem, Urban Schrøder, har for mange år siden efterlyst en "seksualitetens teologi".

Kristus tro

Som der tidligere er redegjort for, hører det at være jorden tro sammen med det at være Kristus tro. De to ting kan ikke adskilles og må selvfølgelig heller ikke

sammenblandes - ligesom lov og evangelium heller ikke må adskilles eller sammenblandes. At være jorden tro hører til under lovens aspekt, den Guds lov, som hænger sammen med skabelsen og dens ordninger. At være Kristus tro hører til under evangeliet, det evangelium om syndernes forladelse for Kristi skyld, som ingen under loven kan leve foruden. Uden lov, intet evangelium, og uden evangelium er der kun lovens forbandelse tilbage, den forbandelse, som er det samme som helvede.

Sammenhængen mellem jord og himmel er klar nok, men adskillelsen, så der ikke sammenblandes, er lige så vigtig. Hvor man gør troskaben mod jorden til et evangelium, altså til et frelsesspørgsmål, dér bliver jorden en forbandelse. Den bliver i så fald guddommeliggjort og religiøst dyrket. Eksempler herpå kan man finde inden for forskellige ideologier, f.eks. den økologiske bølge, menneskeretstænkningen, lighedmageriet og tolerancesnakken, alt sammen udsprunget af humanismen og dens sætten mennesket på Guds plads.

På samme måde hvor man gør troskaben mod Kristus til lov og ikke hjertets frie tilslutning, misbruges Kristus, så han bliver en ubarmhjertig herre, som man træller under i forbandelse. Dette er forargelsen af disse mine mindste små, som Jesus taler om. Det er at tage evangeliet fra dem. Eksempler herpå kan vi finde i biblicistiske og loviske trossammenhænge eller i bultmann-teologiske sammenhænge, hvor man kan høre udtryk som "Evangeliet kræver..." Evangeliet kræver aldeles ingenting. Det er ren gave.

At være Kristus tro hænger sammen

med hele Kristi virksomhed og forståelsen af, hvem han er. Han er ikke en guru, som meddeler os en guddommelig teknik eller sandhed, som det så gælder om at tilegne sig, hvorpå han i grunden er overflødig, i hvert fald når man er nået op i de højere grader. Nej, Jesus Kristus er udsendt af Faderen til denne hans jord, som er besat af Satan og alle hans dæmoner, for at han kan befri den og hente den hjem til Gud igen. Med Jesu Kristi komme til jord, ved inkarnationen, er den kommende verdens kræfter brudt ind i denne verden og er på færde i Jesu liv og gerning og fortsætter i kirken. Kirken er Kristi fortsatte inkarnation, og kristenlivet er en fortsat vandring med Jesus. Når vi beder om et kort over livsvejen, siger han: *jeg* er vejen. Når vi beder om at få sandheden udleveret, siger han: *Jeg* er sandheden. Når vi beder om at få livet udleveret, siger han: *Jeg* er livet. Derfor kalder Jesus mennesker til at følge sig og lover det plads i det kommende rige som Guds kære børn. Ustandselig siger han: Kom! eller: Kom og se. Du kan ikke blive siddende derhjemme i lænestolen, men må ud på vandring med ham. Frelse er nemlig livsfællesskab med Jesus, uden hvem der ikke er nogen plads i riget..

Dette livsfællesskab blev initieret, påbegyndt, ved dåben. Da blev vi indlemmet i Kristus, som det hedder i dåbsritualet. Da kom vi til at tilhøre ham og blev brændemærket med korsets tegn. Det betyder, at vi i dåben er blevet kristne, fordi vi blev hans ejendom. Man hører undertiden i frikirkerne eller i vækkelsesbevægelser inden for folkekirken, at "ved mødet i går aftes blev jeg en kristen". Det er forkert, for du blev en

kristen ved din dåb. Da kom du til at tilhøre Kristus og blev indlemmet i ham og i hans hjord. Men frelsen er naturligvis afhængig af, at du forbliver i Kristus og hans hjord. Det er det, vi kalder tro. Uden tro er der ingen frelse, for uden Jesus Kristus er der ingen frelse. Hvis man holder sig på afstand af Jesus og hans kirke, kan man ikke længere følge hyrden og høre hans røst. Så forsvinder troen, og så bliver livsforbindelsen med ham afbrudt og tilregnelsen af hans retfærdighed, som er selve frelsen, kan ikke længere finde sted. En kristen kan altså godt gå fortabt - på samme måde som et får i en hjord, der ejes af hyrden, kan blive ædt af vilde dyr eller drukne, hvis det kommer så langt bort fra hyrden, at han ikke længere kan komme det til undsætning.

Under vandringen med Jesus i hans kirke underviser han om livet i det kommende Gudsrige. Forkyndelsen består således dels i *kaldet* til at følge Jesus ind i Guds rige og *tilsigelsen* af syndernes forladelse med *løftet* om at høre til riget som Guds kære barn, og dels i *undervisningen* i det nye liv i Guds rige.

Det væsentlige er, at kristen tro og liv er personbundet og kun kan beskrives i personkategorier. Kirken er ikke nogen sammenslutning af mennesker med de samme religiøse meninger eller de samme religiøse oplevelser. Kirken er ikke nogen organisation, men en *organisme* - netop fordi den er personbundet - bundet til Jesus Kristus i livsfællesskab med ham. Kirken er Kristi legeme, hvor han er hovedet og vi er lemmerne. Kirken har derfor i grunden heller ikke noget program eller noget formål. Den er bare Kristus og så alle dem, der ved dåb og

tro er indlemmet i ham. Kirken er derfor til på forhånd, fordi den er Kristus. Hvis man overhovedet skulle tale om et formål med kirken, så må det være at kalde mennesker til at blive indlemmet i Kristus og leve med ham som vor eneste retfærdighed.

Det siger sig selv, at så er *formidlingen* af kristendommen også personbundet, dvs. den er overlevering fra person til person gennem hjertesproget. Kristendommen formidles ikke ved indoktrinering. Man bliver ikke en kristen ved at få en CD afspillet aldrig så mange gange. Derved kan man måske antage nogle læresætninger, men blive indoptaget i Jesus Kristus og følge ham i troskab kan ikke lade sig gøre på den måde.

Kristendom bliver således lig med tradition i ordets oprindelige og egentlige betydning, nemlig overlevering. Kaldet gives videre fra person til person. Urtypen på al tradition er det, der sker i barnekammeret, når mødre beder med deres børn, synger for dem og fortæller bibelhistorie. Det, vi selv har fået betroet, skal vi give videre, og vi skal give det videre i samme skikkelse, som vi selv har fået det overleveret. Sådan er det at være Kristus tro: trofast at holde fast ved ham og det, som han har overleveret os, herunder evangeliet, sakramenterne og embedet. Det er jo det, som er det højkirkelige!

Embedet tro = Kristus tro

Ud fra ovenstående turde det være klart, at hvis man vil være Kristus tro, må man også være kirken tro, for kirken er Kristus og så alle dem, der er indlemmet i ham - den er Kristi legeme. Men at være Kristus tro må så også betyde at

være tro mod kirkens embede, for embedet er Kristi embede.

Det er indstiftet af Jesus Kristus og overdraget bestemte mænd med fuldmagt til at repræsentere ham i nogle ganske bestemte af hans funktioner, nemlig de funktioner, som er nødvendige for at Kristi kirke kan forsætte som Kristi legeme, dvs. evangeliets forkyndelse, sakramenterne forvaltning og menigheds ledelse, det vi kalder hyrdefunktionen. Også disse funktioner er naturligvis personbundet. De eksisterer ikke frit svævende i rummet, så enhver, der føler sig kaldet til det, kan gribe dem, hvad ofte forfægtes i vulgærprotestantismen. Nej, ligesom Kristi ord og gerninger ikke eksisterer uafhængigt af ham, lige så lidt eksisterer embedets fuldmagter uafhængigt af embedsindehavernes personer.

Fuldmagterne til at være menigheds hyrde og lærer må overdrages, og disse fuldmagter er ikke blevet overdraget ved dåben, som vulgærprotestantismen hævder. I dåben fik vi gennem delagtighed med Kristus del i hans kongelige præstedømme, som består i - sammen med ham, dvs. ved troen - at træde frem for den himmelske trone med bøn og offer, og at forkynde hans gudsmagt for verden.

Men intet af dette hører til embedets særkende, som er hyrde- og lærefunktionen. Disse særlige funktioner, som er nødvendige for at Kristi kirke kan fortsætte, må overdrages efter Kristi indstiftelse til særlige personer - apostlene og derefter kirkens biskopper og præster - med fuldmagt til at udføre dem aldeles efter Kristi ord og indstiftelse.

Også overdragelsen - ordinationen - må ske aldeles efter Herrens egen indstiftelse.

telse, dvs. i samme skikkelse, som han selv har overdraget det, nemlig i mandlig skikkelse, hans egen skikkelse, som det repræsenterer - hvis det vel at mærke skal være det apostolske embede og ikke vort eget hjemmebryg, som der ingen velsignelse er ved.. Embedets mandlige skikkelse er det ydre tegn, som velsignelsen er knyttet til, på samme måde som brød og vin er det ydre tegn i nadveren og vand det ydre tegn ved dåben. Ændrer vi tegnet, ved vi ikke om løftesordet også gælder det nye ydre tegn. Troen kommer derfor i bogstaveligste forstand på Herrens mark: den har ikke noget at holde sig til og må således til at postulere eller producere sin egen tros indhold. Det er det, man kalder gerningsretfærdighed!

Det betyder, at der også hvad embedet angår, må være en succession. Da embedet er en fuldmagt, kan man ikke indtræde i embedet uden at have fået fuldmagten fra én, der selv har modtaget den, og hermed er vi inde i spørgsmålet om den apostolske succession.

Embedets succession - Bremen II

Dette er baggrunden for den drøftelse af den apostolske succession på Hellig Kors Kloster, som Erik Bennetzen og jeg inviterede til i efteråret 1998. Der var tale om en opfølgning af drøftelser i Bremen i juni 1997 med udenlandske synodebevægelser, som vi står i kontakt med. Bremen II tydeliggjorde på forskellig vis, at den ordination, som danske præster har fået fra danske biskopper, ikke er økumenisk anerkendt. Således kunne flere af vore gæster, svenskere, anglikanere og tyske broderskabsbiskopper i den apostolske succession, ikke kommunikere i den messe, som Bjørn Hansen cele-

brerede.

Den succession, som vi har del i, er kun presbyteral (præstelig), da vi ikke har modtaget vor ordination fra en biskop i den apostolske succession. Vore danske biskopper gled nemlig ud af successionen, da de på reformationstiden blev bispeviiede af Luthers medarbejder, Johannes Bugenhagen, som ikke selv var biskop, men kun præsteviet.

Spørgsmålet er da, om vort embede er ret og gyldigt, når vi ikke har modtaget det af en biskop, som står i den apostolske succession. Det mener flere af vore brødre i andre kirker, at det ikke er, dvs. det frembyder et økumenisk problem, som ikke kun er de andres, men så sandelig også vores problem.

Hvad gør vi i den situation? Det mest praktiske ville være, at vi fik en (supplerende) ordination fra en biskop i successionen. Men hvorfra skulle den hentes? Sæt nu en sådan ordination i en kirke ikke anerkendes i en anden kirke, som vi har kontakt med. Skulle vi så have en ny ordination i denne anden kirke? Og sådan kunne man blive ved! Det kunne godt minde lidt om mennesker, der ikke finder deres barnedåb tilstrækkelig og så bliver gendøbt, når de har fundet den rette tro, - indtil de finder ud af, at nu har de fundet en endnu bedre tro, hvilket så igen kræver en ny dåb. Nej, vi skal respektere ordinationen og successionen og ikke drive løjer med den. Skal vi reordineres skal det ske med en ordination, der anerkendes i alle lejre, så den ikke skal gentages senere. Det skal være ægte økumenisk.

Dette kunne måske realiseres ved hjælp af de planer, som man pusler med i Norge i forbindelse med den Polsk

Nationale Katolske Kirke i USA (en gammelkatolsk kirke, som har meldt sig ud af den gammelkatolske Utrecht Union, fordi den var for liberalteologisk). Efter forhandlinger tilbyder den nu at være fødselshjælper ved dannelsen af Den nordisk Katolske Kirke, hvorved man får del i dens embede, som anerkendes både i Rom og i Konstantinobel, og får frihed til at fejre messe efter såvel østlig som vestlig ritus.

Dette ville være alle tiders tilbud. Men det forudsætter, at man melder sig ud af folkekirken, og her skræmmer sporene fra Ruben Jørgensens menighedsdannelse. Det er ikke separatisme, vi har brug for. På den anden side er Den Nordisk Katolske Kirke jo ikke nogen nydannelse og ikke udtryk for separatisme, men tværtimod udtryk for økumenisk genforening. Den hører jo hjemme blandt de gamle historiske kirker. Vi kommer ikke til at stå alene i verden, idet både nordmænd, svenskere og danskere vil stå sammen med hundredtusinder amerikanere, polakker og andre. Det er en verdenskirke, som knytter til ved det første årtusinde med de 7 økumeniske konciler og før skismaet mellem den østlige og den vestlige kirke. Den vil helst springe det andet årtusinde over, som har været så fuld af kætteri både i den katolske og den protestantiske lejr, og som har ført til den fejludvikling og den suppedas, vi stikker i til halsen i dag.

En anden mulighed er den at bruge de frihedstraditioner, som findes i vor kirkeordning, og som nordmændene ikke har. Derfor behøver vi ikke at tage de samme skridt, som de gør. Vi må tænke os godt om. Ingen af os har fundet

de vises sten, og ingen af os skal tage hurtige beslutninger. Det drejer sig ikke bare om at redde mig og min lille tro. Det drejer sig om kirken. Hvordan tjener vi kirken bedst - eller rettere - hvordan kan vi bedst være Kristus tro. Det er sådanne overvejelser, vi er inde i, og det er sådanne overvejelser, der er ægte høj Kirkelige. Lad os holde fast i dem.

Det forgangne år

I årets løb har bestyrelsen afholdt 3 bestyrelsesmøder og udgivet 2 numre af "Meddelelser".

Men herudover har vi haft vore faste arrangementer. Der er først Landskonventet, som altid afholdes i Kristi Himmelfarts-dagene. Programmet for disse landskonventer er altid godt, knagende godt, men desværre er deltagerantallet ikke overvældende. Hvad er der at gøre ved det? Det burde jo være vor folkelige manifestation i dagens Danmark!

Familielejren på Sundeved-Centret under ledelse af Peter Østerby-Jørgensen er i gode faste rammer med en messeliturgi, som ikke findes bedre i kongeriget. Her er der god stor deltagelse og højt humør.

Retræten i Hellig Kors Kloster i september under ledelse af Poul Exner er, som en sådan skal være: ro, stilhed, kontemplation, bøn, læsning, hvile. Og så er der tidebønnerne og de daglige messer.

På grund af min afsked pr. 1. august har Blaaehøj-konventet i efteråret været afholdt for sidste gang og det skete i forbindelse med mit 40 års præstetjubilæum (1/10). Stor deltagelse og feststemning. Hvor dette konvent skal fortsætte,

og om det overhovedet skal det, vil blive overvejet i bestyrelsen.

Med hensyn til vore virksomheder går det som det skal. Re-formatio udkommer regelmæssigt, og forlaget trives. Vore to sidste udgivelser af Kim Thinggaard: "Særlige dage" og "Gudstjenestens liturgi" har solgt godt. De har ikke alene tjent omkostningerne hjem, men også givet et lille overskud til finansiering af kommende udgivelser.

Af vore engagementer er der deltagelsen i "De otte"s to årlige møder i Fredericia. I øjeblikket arbejder "De otte" på at markere årtusindskiftet. Kirkens Vej er et andet engagement, hvor vi dels overvejer vore muligheder i dagens

situation og dels på det praktiske plan prøver at få lidt gang i regionerne og inddrage lægfolket..

Vi har god kontakt til vore fæller i Norge, Sverige, Tyskland og England. Jeg tror, vi skal uddybe dette fællesskab endnu mere.

* * *

Lad os være jorden tro i sund verdslighed. Lad os være Kristus tro i lære og ordninger, så vi tænker Kirke, når vi tænker Kristus, og tænker Kristus, når vi tænker kirke. "Mit land, siger Herren, er himmel og jord, hvor kærlighed bor", takket være, at Gud homo factus est.

Københavns Vesperring sæson 1999

Kommende arrangement i fællesskab med Alban- og Sergijsamfundet

Mikkelsdag

29. september kl. 19.00
Vespermesse i St Alban's Church
Prædikant: Kyrkoherde Sixten Klemetz

Efter kaffen fortæller chaplain *Tom Mendel*
om St Alban's Church

Aftenen slutter med completorium

St Alban's Church, Churchillparken, Kbh. K - 39 62 77 36

Senere arrangementer

Lørdag 6. november kl. 19: Allehelgens aften i Gustafskyrkan
Preacher: *Chaplain Tom Mendel*

En særlig lysgudstjeneste til minde om dem,
der er gået forud

Søndag 28. november kl. 16: Adventslæsninger og salmer i St
Alban's Church som forberedelse til
år 2000

Let spisning i Gustafskyrkan - tilmelding kræ-
ves senest 24/11 (33 15 54 58)

kl. 19: Messe med completorium (Gustafsk.)

DEN VEDVARENDE REALPRÆSENS I LUTHERSK FORSTÅELSE

af pastor Bent Honoré, Værløse

For luthersk kristendom burde spørgsmålet om Kristi legemes og blods reale nærvær i nadverementerne udgøre et livsvigtigt anliggende i sakramentslære, fromhedsliv og sakramental praksis.

Det spørgsmål, jeg her vil beskæftige mig med, er realpræsensens begyndelse og varighed og dermed præsternes varetagelse af de tiloversblevne nadverement, reliqua sacramenti.

Den sædvanlige opfattelse heraf i størstedelen af folkekirken og formentlig i de fleste lutherske kirker verden over er, at hvad der bliver tilovers efter altergangen, ikke længere er Kristi legeme og blod, at realpræsensen med andre ord er ophørt. Den hertil svarende praksis er, at de indviede oblater og den indviede vin lægges og hældes tilbage til de ikke-indviede elementer.

At behandle det indviede på samme måde som det ikke-indviede står i total modsætning til Luthers opfattelse og praksis, som skildret af Jürgen Diestelmann i dennes banebrydende bog fra 1996, "Actio sacramentalis". #)

Hans bog fremdrager nye kilder og redegør indgående for Luthers og

Melanchtons lære om nadverhandlingen, nadverstriden i Nordtyskland, konkordieformlens stillingtagen og aktuelle økumeniske perspektiver. Den historiske del af min artikel bygger på Diestelmanns forskning.

Det er Melanchton, der er den åndelige ophavsmand til sporskiftet i dele af samtidens og eftertidens lutherdom. Han gjorde det endog så groft, at han i 1540 tillod sig at ændre C.A.'s paragraf 10, om nadveren.

Det drejer sig om forståelsen dels af den ophøjede Kristus' forhold til det begrænsede og lokale, dels af indstiftelsesordene og deres placering i nadverhandlingen, "actio sacramentalis" eller "usus".

Den kristologiske baggrund er Melanchtons opfattelse af den ophøjede Kristus' forhold til det begrænsede og lokale. Melanchton opgav Luthers lære om Kristi legemes allestedsnærværelse. Hans argumenter mod Kristi allestedsnærværelse har delvis berøring med Zwinglis.

Realpræsens begyndelse

Melanchton havde en ejendommelig opfattelse af indstiftelsesordene og

deres placering i nadverhandlingen ("Actio sacramentalis" eller "usus"). Indstiftelsesordene var for Luther: "Gør dette til min ihukommelse". Melanchton derimod opfattede ordene "tag dette etc." som indstiftelsesbefalingen. Nadverhandlingens centrale indhold består derfor i at tage og nyde, altså kommunionen. Realpræsensen indtræder for Melanchton først under nadvernydelsen og ophører straks efter denne. Hans lære er "funktionel".

Melanchton forestiller sig i øvrigt realpræsensen noget anderledes end Luther. Nærværet er Kristi persons nærvær, mere end det er hans legemes og blods nærvær, stærkt forbundet med selve elementerne.

For Luther derimod består nadverhandlingen af en række enkeltbestanddele. Af disse er den højlydte fremsigelse af indstiftelsesordene, (konsekrationen) den afgørende. Her er det Kristus selv, der taler gennem præsten og bevirker sit legemes og blods tilstedeværelse i elementerne. Allerede når indstiftelsesordene har lydt, altså før kommunionen, er realpræsensen indtrådt. Allerede da bærer præsten Kristi legeme og blod i sine hænder. Dette understreges ved, at præsten løfter dem op (elevatio), i nogle af de lutherske reformationskirker ved at præsten præsenterer dem for menigheden (ostensio), og ved at menigheden efter indstiftelsesordene tilbeder det i elementerne nærværende legeme og blod ved knæfald (adoratio).

Medens altså realpræsensen for

Luther begynder samtidig med/efter indstiftelsesordene og før kommunionen, begynder realpræsensen for Melanchton først, når nadvergæsten modtager elementerne, altså ved kommunionen.

Realpræsensens varighed

Det var blevet et aksiom i den daværende lutherske teologi, at "intet har et sakramentes beskaffenhed uden for den brug, der er indstiftet af Kristus" eller uden for den "handling", der er guddommeligt indstiftet. "Nihil habet rationem sacramenti extra usum a Christo institutum" eller "extra actionem divinitus institutam", jfr. Konkordieformlen VII 85. Disse udtryk, "nihil habet", "extra usum" eller "extra actionem" kommer til at spille en afgørende rolle og fortolkes forskelligt. Denne regel stammer via Melanchton måske fra Zwingli.

Udtrykket "sacramente", brugt om nadveren, blev hovedsageligt forstået om nadverelementerne. Uden for den indstiftede brug var de ikke længere sakramente.

For Melanchton var det kun nadvernydelsen, kommunionen, der var "brugen", (usus eller actio). Når kommunionen var forbi, var nadverelementerne derfor ikke længere Jesu legeme og blod. Realpræsensen var ophørt. Så var det kun almindelig brød og vin, som man teoretisk set kunne tage med hjem og spise og drikke i husholdningen. Det ønskede Melanchton dog ikke i praksis - men ikke af teologiske, kun af pietetsmæssige grunde. For

ikke at forarge traditionelt tænken- de kristne, der ikke havde tilegnet sig det nye syn, skulle tiloversblevne nadverelementer fortæres.

For Luther omfattede usus eller actio andre bestanddele før og efter kommunionen. Luther bestemte, at det eventuelt tiloversblevne skulle fortæres. Hertil havde han flere motiver. Først og fremmest ville han undgå problemerne med opfattelsen af og behandlingen af det tiloversblevne.

Det viste sig at være et forfængeligt håb. Han undgik ikke dette problem. For hvad skulle man gøre i de tilfælde, hvor man alligevel ikke havde fortæret det tiloversblevne?

Det viste sig nu, at Luther under ingen omstændigheder tolererede, at man lagde det indviede brød sammen med det uindviede. Det skulle opbevares i et særligt hostiegemme, en såkaldt "capsula". I en religionssamtale med Bucer omkring Wittenbergerkonkordien spillede det en afgørende rolle, at Bucer forsikrede ham om, at det tiloversblevne, som Bucer dog selv ikke opfattede som sakramente, ikke blev lagt tilbage til det uindviede, men ifølge Bucer blev lagt "i en capsula, men med den skyldige ærbødighed".

I tilfældet "Adam Besserer" skete der så det, at kapellan Besserer rakte den sidste nadvergæst en uindviet oblat og derefter lagde en bortkommet indviet hostie tilbage i dåsen blandt de uindviede oblater. Da han af en bonde blev kritiseret

for sin uagtsomme omgang hermed, svarede han: "det er en og samme ting og ingen forskel mellem indviede og uindviede dele". Gennem Besserer var den situation indtruffet, som Luther ville undgå, ved at alle elementer skulle fortæres.

Der blev rejst tjenestesag mod Besserer og indhentet responsum fra Luther. Luther svarede, at det var at udvise foragt for Gud at anse indviede og uindviede for en og samme ting. Besserer skulle ikke fængsles, men ekskluderes fra vore kirker og gå til sine zwinglianere.

Man kan altså fastslå, at for Luther forbliver de indviede nadverelementer også efter gudstjenestens afslutning indviede og følgelig ikke skal sammenblandes med det, som ikke er indviet.

Realpræsens eller diffus indviethed?

Forholder det sig sådan, at nadverelementerne efter gudstjenestens afslutning for Luther stadig er bæ- rere af realpræsensen og ikke blot har en mere diffus form for "hellig- hed"? Til belysning af dette spørgs- mål kan nævnes, at Luther god- kendte den oldkirkelige skik at bære nadveren fra kirken til de syge uden at gentage konsekratio- nen der. Når denne skik med at bære de indviede gaver til de syge ikke holdt sig, skyldes det bl. a., at nadveren skulle uddeles under beg- ge skikkelser, og at det derfor var vanskeligere at overføre den fra kirken til hjemmene. Det var altså en praktisk grund. En teologisk grund har været ønsket om at del-

agtiggøre kommunikanten i indstiftelsesordene før kommunionen.

At bære nadveren fra kirken til den syge må imidlertid indebære, at den fulde realpræsens tidsmæssigt ikke blot er knyttet til nadverhandlingen i kirken, men er af længere varighed. Desuden er Luthers kritik af Kristi legemsprocessionerne ikke rette mod troen på den her i forudsatte realpræsens, men mod den efter hans mening uretmæssige brug, der her gøres af hostien.

Man kan også nævne Luthers tolerante indstilling til transsubstantiationslæren, som Melanchton derimod opfattede som kilden til afgudsdyrkelse. Dette sammen med ovennævnte og andre forhold gør det sandsynligt, at Luther har regnet med, at de indviede elementer ikke bare bevarede en diffus hellighed, men den fortsatte fulde realpræsens. Det er imidlertid lige så klart, at lutherske kirker ikke uden skade kan fortsætte med i et så vigtigt spørgsmål kun at have begrundede formodninger, men efter min mening utvetydigt må lære og bekende sig til realpræsensens fortsættelse.

Melanchton som "zwinglianer"

Melanchton prøvede længst muligt at skjule sin divergens og modarbejdede Luthers nadverlære bag dennes ryg. Dette er et trist kapitel i denne udmærkede mands virke. Til sidst stod Melanchton i sin nadverlære tættere på Bucer end på Luther. Da Luther omsider i 40'erne bliver sig dele af uenigheden be-

vidst, er det kun kurfyrstens indgriben, der forhindrer Luther i offentligt at betegne Melanchton som zwinglianer i nadverlæren.

Det skal til sidst nævnes, at efter nadverstridighederne er det Luthers opfattelse af konsekrationen, der sejrer i konkordieformlen. Derimod er det Melanchtons opfattelse, der er mest dækkende for den nadverpraksis, der dominerer i nutidens folkekirke, og formodentlig i de fleste andre lutherske kirker, hvor det konsekreerede uden videre blandes med det ukonsekreerede, ja hvor ukonsekreret uddeles til nadvergæsterne.

Foragten for sakramentet, målt med Luthers alen, er også i denne henseende meget stor. Det er zwinglianisme.

Melanchton har en række teologiske fortjenester. Luther satte ham med rette meget højt. Men nadverlæren var måske hans svageste punkt.

Efter disse historiske bemærkninger baseret på Diestelmanns bog vil jeg tilføje nogle få personlige overvejelser om, hvad det kan betyde for nogle af de lutherske kirker i fremtiden.

Traditionsorienteret luthersk nadverreform

Luthers fastholdelse af realpræsensen er efter min mening en af de stærkeste sider ved den lutherske reformation set i relation til andre reformatoreres nadversyn. Her er der noget, som er uopgiveligt i en luthersk kirkelig identitet. Derfor

burde der også gøres op med melanchtoniansk nadverlære og -praksis. Det rejser også spørgsmålet om anvendeligheden af Melanchton/Zwinglis nihil habet-aksion.

Luthers opgør med datidens misbrug og hans bud på en mere bibelsk og kirkelig nadverforståelse og -praksis var under de givne omstændigheder tæt på det optimale. Dette betyder dog ikke, at opgaven i dag blot består i at vende tilbage til nadveren i Wittenberg.

Luthers nadverforståelse har trods sine store fortrin nogle mangler og skævheder, som der rettes op på i vor tid. Således er i vore dage bl. a. offermotivet kommet ind i den lutherske messe, bl. a. i folkekirken. Epiklesen er indført. Embedets apostoliske sammenhæng med sakramentet er også kommet stærkere på banen.

Den nytestamentlige og liturgiske forskning, kirkelige enhedsbestræbelser og aftaler rummer nye impulser for sakramentsforståelsen og -forvaltningen. Det kan i parentes nævnes, at der i den anglikanske kirke findes en praksis med udstilling og tilbedelse af alterets sakramente.

Begivenhed og væren

Der er mindst to virkelighedsprincipper, både naturlige og overnaturlige. Både noget der sker, og noget som består. Handling og væren. Akt und Sein.

Nogle af dem, der benægter den vedvarende realpræsens, gør det formodentlig i forbindelse med en

generel aktualistisk overbetoning af begivenhed på bekostning af substans. Sådan var det også for Melanchton i nadverspørgsmålet. Man opererer desuden med misvisende analogier mellem dåbsvandet og nadverelementer. Realpræsensen er imidlertid ikke noget, som kommer og går. Det indviede brød, den indviede vin er og forbliver Kristi sakramentale legeme og blod. Sådan så man på det siden oldtidens dage. Denne forståelse er der ingen vægtig grund til at prisgive.

Udvidet "usus"

For de lutherske kirker, der engang måske vil bekende sig til den vedvarende realpræsens, vil der rejse sig spørgsmål om hvilken berettiget brug, "usus", der kan og bør gøres af elementerne efter menighedsgudstjenestens ophør.

Jeg vil nævne nogle af de former, der kunne komme i betragtning. Jeg forudsætter selvfølgelig, at man ikke sammenblander det uindviede og det indviede.

1. At fortære det tiloversblevne umiddelbart efter gudstjenestens ophør.
2. At opbevare det separat med henblik på syge- og hjemmekommunion.
3. At bære det på sig individuelt i personlig andagt.
4. At sende hostier til andre menigheder og kirker som udtryk for

kommunion mellem menigheder og kirker.

5. At uddele de forud indviede gaver ved langfredagsgudstjenester.

6. At uddele de forud indviede gaver ved gudstjenester, hvor der ikke kan være en præst til stede.

7. At opbevare elementerne i kirken som genstand for de troendes andagt, herunder fremstilling, (ostensio), tilbedelse (adoratio) mellem gudstjenester eller under særlige fællesandagter.

8. At anvende elementerne til sakramental velsignelser.

Der vil selvfølgelig være delte meninger herom blandt dem, der vil dele ovennævnte opfattelse af realpræsensen. Jeg vil her ikke argumentere for nogen af mulighederne, men fremlægge dem til fremtidig overvejelse og drøftelse.

Inklusiv, forlænget nadverhandling

Jeg vil til sidst knytte nogle få principielle overvejelser til spørgsmålet om den rette brug. Definitionen af den rette brug bør løses ud fra et bredere nytestamentligt grundlag end selve indstiftelsesordenen, selv om disse naturligvis må indtage en fremtrædende plads. Her spiller f. eks. Johs. 6 og 15 en vigtig rolle. Men også andre tekster i NT har relation til nadveren. Tekster om Jesu legeme og blod er vigtige. Jesus forkyndes i NT som Guds

lam, der ikke blot skal fortæres, men ses og tilbedes.

Det turde være klart, at selv om den mundtlige spisen og drikken er vigtig, udtømmes kommunikationspektet ikke hermed. Ånd og sjæl skal samstemmes med det legemlige til en udvidet psykosomatisk spirituel og kirkelig kommunion, der burde kunne udtrykkes over et bredt eukaristisk spektrum før og efter den legemlige kommunion. Ud over den indholdsmæssigt brede kommunion kan andre sider af nadveren tænkes forlænget og transponeret i tid i stedet for at holdes fangne i en for snæver liturgisk tidsramme.

Hvis man vil beholde usus-terminologien, er der for mig at se ingen grund til med Melancthon at nøjes med en stærkt eksklusiv usus-forståelse. Luther havde en bredere forståelse af usus, omend ikke så bred som den, der kommer frem i ovennævnte forslag til udvidet usus. Som tidligere bemærket har lutherske kirker dog på andre måder ment at måtte supplere Luthers nadverliturgi og -teologi. Formodentlig kunne noget tilsvarende ske i fremtiden blandt de lutherske kirker, der måtte nå frem til en utvetydig bekendelse af den vedvarende realpræsens.

#) Jürgen Diestelmann: "Actio Sacramentalis. Die Verwaltung des Heiligen Abendmahles nach den Prinzipien Martin Luthers in der Zeit bis zur Konkordienformel. 436 sider, Gross Oesingen: Lutherische Buchhandlung. Harms. 1996.

GUDSTJENESTENS HØJDEPUNKT OG MÅL

af pastor Poul Ulsdal, Esbjerg

En kommentar til Filip Christensens bog "Levende brød - om nadveren" sendt til Kristeligt Dagblad den 20. april 1998, men sendt retur med den besked, at den ikke kunne optages i avisen.

Ifølge en anmeldelse af en ny bog om nadveren den 20. april "ophøj-er" forfatteren *ikke* nadveren til at være "gudstjenestens højdepunkt". Den "indgår på lige fod med forkyndelsen og dåben". Hvis der er tale om, hvad der hos os kaldes "højmessen", d.v.s. "nadvermessen" eller blot "messen", er der tale om en alvorlig - men ikke ukendt - theologisk fejltagelse, der også strider mod gammel dansk praksis.

Dåben har vist aldrig været en integreret del af højmessen, hvad der også kan ses af usikkerheden om dens placering, hvis der overhovedet er dåb. I utallige små sogne med få fødsler er de fleste højmesser uden dåb! I min egen tjeneste som præst på landet havde vi måske lige så ofte dåb i den "prædikengudstjeneste", der var i flersogns-pastorater hveranden søndag. I store sogne med mange dåb har man ofte afholdt særlige "dåbsgudstjenester". I min egen praksis som købstadspræst blev dåben foretaget *efter* højmessen. Da dåben med dens helt specielle salmer placeret i begyndelsen af gudstjenesten for- nemmes som et brud i messens naturlige forløb, har man ofte flyttet den til efter nadveren.

Hvordan kan i det hele taget overværelsen af andres dåb - uden for familien - blive et højdepunkt i en gudstjeneste? Hvor findes så fromme kirkegængere, at de kan fornemme det? Doris Ottosen har den 2. marts en artikel, hvor hun fortæller, hvordan det nye rituals idé med dåben i begyndelsen af højmessen i byer med "massedåb" får kirkegængere til at "flygte" fra kirken, når de ser en masse biler udenfor. Bogstavelig talt vender de bilen for at nå en anden kirke! Det har jeg selv gjort adskillige gange for at slippe for halløj med støjende børn og den ofte store flok af uopmærksomme dåbsgæster, der alle straks efter "ceremonien" forlader kirken, medens de 15-20 tilbageblevne skal rejse sig op. Her skabes snarere en skygge af tvivl om barnedåbens berettigelse i vort sekulariserede samfund!

Læsning fra Den hellige Skrift har altid været en nødvendig del af en højmesse som et troværdigt vidnesbyrd om Gud og hans frelse. Men derfor kan prædikenen dog ikke blive et "højdepunkt", men skal lede hen dertil. Og hvordan er det så ikke ofte i praksis? Prædikenen kan være så indviklet, at de færreste får

noget ud af den. Den kan også være præget af bibelkritik og vranglære, så man oprøres derved og er trist resten af søndagen derover. Og selv hvor der lyder en "ret forkyndelse", er kirkegængernes opladthed og vågenhed ikke altid til stede - ofte uforskyldt - så man alligevel ikke får noget ud af det.

Men når nadveren "forvaltes ret efter Kristi indstiftelse", er den uafhængig af præstens tro og kvalifikationer - og vores oplagthed. Den er ikke blot højmessens højdepunkt, men dens mål! Alt skal lede derhen, både salmer og prædiken, for det er selve forsoningen ved Jesu Kristi offer på Golgata, der nu tilbydes os som en nærværende virkelighed under brød og vin. Kristendommens centrum, Guds forsoning og forligelse med sin menneskeslægt er ikke noget, der måske prædikes om af og til; men den er til stede og rækkes os helt personligt.

Julenattens budskab om "fred på jorden" er den fred, som alle fire evangelier fører hen til med deres beretning om Jesu forsoningsdød, og som alle de apostolske skrifter forkynder. Nadvergudstjenesten er dette offers evige nærværelse i Guds kirke; derfor er messen noget, der "fejres" med lovsang. I de fleste

af jordens kirker har den nu fået sit urkirkelige navn "eukaristi" tilbage, der betyder "taksigelse".

Udtrykket "ihukommelse" i nadverens indstiftelsesord betyder efter jødisk tankegang en slags gentagen "nutidsgørelse", hvad jo også ligger i ordene "gør dette" og "dette er". Jesu Kristi for os på korset ofrede legeme og blod er eet med det brød og vin, som vi nyder. Fordi hans forsoning er evig nutid i kirken, synger vi om "Guds-lammet, der bar alverdens synder". Det ligger også klart i ritualets bortsendelsesord, at vi nu har modtaget Kristi legeme og blod, "hvormed han har gjort fyldest for alle vore synder".

Højmassen har også altid været andet: tilbedelse og forbøn, beken-delse og lovsang. Men det vil alt-sammen føre hen til højdepunktet eller målet, hvor vi følger apostle-nes opfordring: "Vi beder på Kristi vegne: Lad jer forlige med Gud!" (2. Kor. 5,20). Det er det, vi gør efter endnu en uge på godt og ondt i denne syndige verden. Endnu engang bliver vi fra Herrens alter sendt ud i verden for at tjene Gud og vore medmennesker. Vi kan helt konkret og bogstaveligt "gå bort i fred", som det lyder i præstens bortsendelsesord i de fleste kirker.

Poul Ulsdals erindringsbog "I kirkekampens tegn" kan nu købes i boghadlen for 78 kr.

EN KOMMENTAR

af pastor Knud Christensen, Frederikssund

For mange år siden havde vi i det højkirkelige præstekonvent i Vir-ring besøg af John, biskop af Ful-ham og Gibraltar. Han var biskop for Church of Englands menigheder i Europa. Da vi på konventets sidste dag nåede frem til den afslut-tende samtale, så han alvorligt på os og spurgte så: "Hvornår har jeres biskop sidst været på besøg hos jer?"

Svaret var høj latter og så: Det har han aldrig været!"

Herefter så biskop John endnu mere alvorligt på os og sagde så: "Så må I besøge ham!"

Denne opfordring tog jeg til mig, så jeg tog hjem og aftalte et besøg hos min daværende biskop Leer Andersen, og herefter besøgte jeg regelmæssigt min biskop, også da han hed Johannes Johansen. Hvis det er sandt, at biskopperne er præsternes præst, så må de selvfølgelig besøge dem, ligesom vi som præster må besøge de enkelte medlemmer i vores menighed, og hvis vi ikke gør det, så må de enkelte medlemmer af menigheden opsøge præsten og sige noget til ham. Efter at Lise Lotte Rebel er blevet udnævnt til biskop i mit stift, er min situation blevet en anden. Jeg er som en lægmand, der er blevet påduttet en kvindelig præst uden nogen mulighed for at undslippe deltagelse i hendes gudstjenester.

Det har jeg selvfølgelig forsøgt at gøre noget ved hver eneste gang, jeg har haft lejlighed til det.

Det havde jeg den 18. marts 1999, Thi Lise Lotte Rebel er begyndt på noget i stiftet, som jeg ikke kan have noget som helst imod, ja, jeg må tværtimod sige, at jeg synes, det er godt, hun gør det. Hun beder provsterne i stiftet om at indkalde provstiets præster til møde med sig. Jeg husker ikke, hvornår det første møde var, men dagsordenen den-gang var, at vi præster hver især skulle fortælle om vore problemer. Da det blev min tur, fremlagde jeg selvfølgelig mit: Jeg har ingen bi-skop, og det er jeg meget ked af!

Mit problem blev let og elegant fejlet af bordet.

Nu var jeg så indkaldt til et møde igen den 18. marts, og selv om der ikke var nogen dagsorden på ind-kaldelsen, troede jeg, at det ville blive den samme. Vi mødtes kl. 10,00, og kl. 12,00 skulle der være frokost. Det meste af de to første timer gik med drøftelse af forde-lingen af eventuelle nye præstestil-linger i provstiet, og da der var et kvarter tilbage af mødet, spurgte Lise Lotte Rebel om der ellers var nogen, der ville sige noget.

Det ville jeg. Og jeg havde natur-ligvis forberedt, hvad jeg ville sige og skrevet det ned, men jeg havde også besluttet, at jeg ikke ville

oplæse min skrivelse, men frit sige, hvad der stod i den. Det kom jeg desværre ikke så godt fra. Jeg begyndte med at sige, at jeg ved at efterkomme indkaldelsen måske kunne give det indtryk, at jeg havde skiftet tro, men det regnede Lise Lotte Rebel skam ikke med, og så blev resten af det, jeg sagde, noget uklart, men alle i forsamlingen må have haft en fornemmelse af, hvad det var for et ærinde, jeg var ude i. Jeg har derfor senere sendt den skriftlige udtalelse, som jeg gav Lise Lotte Rebel, og som jeg bad hende tage med hjem til mine papirer i stiftet, og som følger her:

Udtalelse til fru Lise Lotte Rebel på et møde i Frederikssund provsti den 18. marts 1999 af sognepræst Knud Christensen, Frederikssund.

Idet jeg henviser til samtaler, jeg har haft med fru Lise Lotte Rebel i Bispegården i Helsingør om det kirkelige embede, både alene og sammen med tre andre præster fra Stiftet;

og idet jeg henviser til udtalelse jeg fremskom med, da fru Lise Lotte Rebel talte ved et møde i konfirmandstuen i Frederikssund Præstegård den 22. oktober 1996, en udtalelse, som er blevet offentliggjort i Re-formatio nr. 5/1996, og som jeg formoder ligger ved mine papirer i Stiftet;

og idet jeg henviser til det, jeg sagde ved et lignende møde med provstiets præster i Kingosminde i Slangerup, hvor jeg blev bedt om at fremlægge mine problemer, og hvor

jeg sagde, at den måde, det kirkelige embede bliver behandlet på i Den danske Folkekirke, er et stort problem for mig, et problem, der så let og elegant blev fejlet af bordet, bliver jeg desværre nødt til at udtale, at jeg ikke har en biskop, for hvem jeg kan aflægge regnskab for min embedsførelse, eller hos hvem jeg kan søge gode råd.

Når man er i en forsamling, også af præster og biskopper, og der så pludselig er en, der giver udtryk for en eller anden form for nød, så plejer man at blive stille og lytte for bagefter måske at komme med et godt råd eller at række vedkommende en hjælpende hånd. Det skete ikke i mit tilfælde. Støjniveauet blev højere, og mit problem sådan set endnu engang fejlet af bordet, inden jeg var blevet færdig med at fremlægge det, og det blev modtaget med vrede og ligegyldighed, og senere af Lise Lotte Rebel med en bemærkning om undren over, at jeg forbliver i Folkekirken, hvis goder jeg godt vil nyde, men ikke acceptere den orden og de regler, der gælder her.

Når man ser, hvad der er tilladt i Den danske Folkekirke, så er det underligt at tænke på, at det, der var i kirken hos os, indtil man begyndte at ordinere kvinder til præsteembedet, nu er det store dyr i Åbenbaringen. Den tro og praksis der var, når det kommer til det kirkelige embede, den har man nu kun hån og foragt til overs for.

Hån og foragt er ikke kristne dy-

der. Hvor evangeliet forkyndes ret og modtages i tro, har resultatet aldrig været foragt over for andre mennesker eller hån af anderledes tænkende og troende. Over for synd og vantro har evangeliets vå-

ben aldrig været hån og foragt. Hvis disse to våben er nødvendige i forsvaret for ordination af kvinder til præsteembedet, så har vi fået en ny religion i vor kirkeafdeling.

Den 23. marts 1999 sendte jeg følgende brev til samtlige deltager i mødet med Lise Lotte Rebel i Veksø:

Desværre var den udtalelse, jeg kom med ved afslutningen af mødet, uklar og vrøvlet. Derfor sender jeg til jer den udtalelse, som jeg havde forberedt og nedskrevet, og som Lise Lotte Rebel fik med hjem til mine papirer i Stiftet.

Og så var den ovenfor bragte udtalelse vedlagt. Herefter fik jeg brev fra to af de deltagende præster, hvoraf det ene bringes med afsenderens tilladelse:

Uvelse, den 24. Marts 1999.

Kære Knud Christensen.

Tak for dit brev. Jeg fandt - og finder - din opførsel særdeles pinlig. Som jeg sagde til dig, synes jeg, du skal springe dine stadige henvisninger til Pavekirkens embedssyn over, og i stedet tænke helt tilbage til tiden med tømrersvendens træbæger - fra før kirkeinstitutionens magtfulde epoke. Eller måske tage skridtet fuldt ud - og blive katolsk pater. - Forlad kone og børn og folkekirkelig embedsbolig og vis, at du mener det alvorligt. - Det har andre - før dig - kunnet gøre. Jeg kunne forestille mig, at du også var af den opfattelse, at du herved kunne nå frem til en bedre opstandelse end os andre.

Men spar os - for Guds skyld - for evindeligt at skulle høre på dine middelalderlige dogmer og mindretalsudtalelser. De lyder - i mine ører - (og som jeg også sagde til dig ved bordet) - fuldstændig som udtalelsen i historien om musen og elefanten, der sammen gik hen over en bro. Og musen sagde til elefanten: "Sikke vi to dog kan gunge!"

Jeg anfægter ikke din ret til at mene og tro, som du vil. Men jeg fatter ikke at du har behov for at anfægte alle vi andres respekt for vores lovligt kaldede biskop.

*Venlig hilsen
Visti Christensen*

FORAN OPBRUDDET

af Theol. Dr. Christian Braw, Sverige

Oversat af Johannes Nielsen

Efter den russiske revolutions konvulsioner fandtes i Finland en russisk flygtningekoloni, som omfattede ca. 30.000 personer. Under anden verdenskrig øgedes denne skare med et antal af munke fra Valamo, som i Finland byggede et nyt kloster. På denne måde kom det hellige Rusland til at leve videre i Finland.

Dette særegne miljø udgør baggrunden for arkemandrit Panteleimos' roman "Drømmens fartøj" (Sahlgrens forlag, Otalampi, Finland). Oversætter til svensk er Karl Sahlgren. Bogen har fået undertitlen: "En klosteroldings levned" og udgør en skildring af den legendariske sjælesørger Fader Johannes (1873-1958), en af de russiske munke i det nye Valamo. Han har selv efterladt et stort antal breve, af hvilke mange rettes til en kreds af ortodokse lægmænd i Helsingfors. Tito Colliander var en af dem. Brevmaterialet har givet form til romanen, som skildrer de sidste dage af Fader Johannes' levned på jorden. Han ser tilbage, han drømmer, han vender i korte stunder tilbage til sygestuens virkelighed, han taler i tanken med sine fortrolige, og først og fremmest blandt dem med Jelena Akseljevna Armfelt, en ætling af Gustaf Mauritz Armfelt - for øvrigt indlevelsrigt skildret i Stig Ramels nyudkomne

biografi.

Arkemandrit Panteleios har allerede tidligere skrevet en biografi af Fader Johannes. Han siger selv i forordet til romanen: "Det føles, som om der stadig fandtes noget at berette om ham. Endnu havde jeg ikke tilstrækkelig stærkt fremhævet staretsens indre kamp, dens smerte og befriende glæde." Dette har været Panteleimos' hensigt med sin roman, og - han har haft held med sig. Uden store lader, sagligt og omhyggeligt skildrer han det lille klostres sagte forfald, de aldersstegne munkes trætter og særegenheder, den døende sjælesørgers tanker og drømme, og midt i alt dette dybt menneskelige skabes et sælsomt guddommeligt nærvær. Det sker uden mange ord, absolut troværdigt. Det var og er just dette, som er den uhørte virkelighed i det hellige Rusland. Guds nærvær midt i menneskelig fornedrelse. Det er dette Rusland, et andet Rusland end zar Peters og Stalins, som aldrig ophører at udøve sin tiltrækningskraft på resten af verden. Egentlig er det dette Rusland, som Panteleimos skildrer, når han maler det indre liv i den lille flygtningestump i Helsingfors og det nye Valamo.

Som motto for sin roman har Panteleimos valgt nogle ord fra det ortodokse begravelsesritual: "Hvad

er vort liv? En blomst blot, en røg - eller morgenens dug." Romanen

om Fader Johannes er som morgens dug.

ÅBENT BREV til Ole Skjerbæk Madsen

af pastor Poul Ulsdal, Esbjerg

Du har sikkert ikke glemt, at vi for en del år siden var nære medarbejdere i redaktionen på Re-formatio. At du omkring samme tidspunkt gik med i den karismatiske bevægelse, generede mig ikke meget, når blot den grund står fast, som høj-kirkeligheden bygger på: den hellige kirkes tro, bygget på Den hellige Skrift med dens vidnesbyrd om de af Herren indstiftede sakramenter og embede - hos os fortolket og klargjort gennem de lutherske bekendelsesskrifter.

Men med tiden blev jeg mere og mere bekymret over din åndelige udvikling. For vist langt over et år siden sendte jeg dig et vennebrev derom, som du aldrig svarede på. Jeg har også sendt dig den bønnebog, som jeg har oversat og forandret. I forbønslisten i mit eget eksemplar til lørdagens morgenbøn har jeg skrevet dit navn, så du er ikke glemt! Nu færdes du med stor fornøjelse i alle mulige slags såkaldt "ny-religiøse" kredse, der vel for flertallet af os andre er optaget af smukke sten, penduler, pyramider, astrologi, reinkarnation og en masse andet. Vi har set dig i fjernsynet med dit lyse smil og iført en eller

anden form for messetøj. Sidst er du gået ind for de samme kredses "Fuldmåne-ideer".

Min bekymring begyndte vel først og fremmest med dette "I Mestrens Lys", som du offentligt har beskrevet som en hel personlig åbenbarelse givet dig af Jesus. Helt bortset fra, at jeg deler min kirkes advarsler mod at tro på nye åbenbaringer, har udtrykket for mig en trist klang af forrige århundredes liberal-theologi og fri-religiøsitet. I nogle måneder i efteråret fik du optaget nogle søndags-prædikener i Kristeligt Dagblad, og de gav også anledning til bekymring. Ikke blot var de uklart formulerede, men selv indholdet var undertiden så svært forståeligt, at jeg måtte spørge andre om, hvad meningen kunne være. Efterhånden kunne man forstå, hvorfor denne "åbenbaring" havde fået et særligt navn, for det var ikke altid let at genkende "normal" kristendom i disse prædikener.

Men det blev endnu værre i samtale den 16. januar i Kristeligt Dagblad, hvor anledningen var bladets artikler om den katastrofale tilbagegang med hensyn til kirkegang i Folkekirken. Selv om du stadig

synes at glide over til det, du særligt beskæftiger dig med for tiden, den meget lille minoritet af såkaldt "ny-religiøse", fremkommer du med en række helt tvivlsomme påstande, der bør protesteres imod. De er forkerte, både når det drejer sig om "ny-religiøse" og "kirkefremmede" moderne danskere. De giver desværre indtryk af, at du selv er ved at blive inficeret af den nye "tro", som du har beskæftiget dig så meget med.

Du siger f. eks., at moderne mennesker "vil have rum til at samle egne tanker og erfaringer". Selv om man ser bort fra det mystiske ord "rum", skulle det dog være din pligt som en ret kristen præst at tage afstand fra den slags i øvrigt banale ideer. Den kristne åbenbaring er jo netop en afvisning af private menneskelige "tanker" og "erfaringer" - og af "oplevelser", et ord der bruges gang på gang. Du siger også - helt accepterende - at moderne mennesker "ikke bryder sig om at blive belært af fastlåste meninger". Denne banale iagttagelse skulle du f. eks. besvare sådan: "Hvad mennesker bryder sig om eller ej, kommer ikke kirkens præster ved. Fordi de *ikke* har sandheden i dem selv, skal også moderne mennesker af alle slags "belæres" derom." Igen dukker et gådefuldt udtryk op, når du taler om "fastlåste meninger". Kirkens "lære" eller "dogmer" er ret forstået "fastlåste", hvad også moderne mennesker kan bøje sig for, ja glædes over den dag, da Helligånden overbeviser hjerterne og skænker troen.

Sandheden er netop, at moderne mennesker i det religiøse kaos eller den snart multi-religiøse virkelighed, som præger Folkekirken i disse år, er det netop "det faste", mennesker søger, hvorfor det stadig er til den katolske eller ortodokse kirke, man vender sig. Ja, det påstås, at mennesker hos os også går til Islam af samme grund!

Det er mange mærkelige ting, som du har fået "erfaringer" om i "Mesterens Lys", f. eks. at alternative gudstjenester er vejen frem. Her er dog den klart demonstrerede virkelighed, at den slags er med den største mediedækning forsøgt landet over i mere end 30 år, og der er intet tilbage deraf! Men du fortæller, at du i det samme "Mesterens Lys" har lavet en alternativ gudstjeneste uden for kirkerummet, som skulle drage søgende mennesker. Altså uden at skulle generes af så konkrete kristne "ting" som alter, døbefont og prædikestol! Jamen selv kirkefremmede moderne mennesker er jo rede til de største ofre for bevarelse af vore smukke kirkebygninger!

Det må jo også være "i Mesterens Lys", at du har fået den viden, ja "åbenbaring", at der ikke er noget i vejen med forkyndelsen i de mange næsten tomme kirker i København. Jeg har ellers dokumenteret en række eksempler derpå i en pjece! Det er mer "holdningen og atmosfæren", det er galt med - altså igen noget med "oplevelse". Og så ved du jo godt, at din menighed i virkeligheden er en slags "valgmenighed"

af fromme fra hele den store by, der ikke kan finde åndelig føde i deres sognekirke! Du taler også om, at vejen frem er gudstjenester med forbøn for syge, musikgudstjenester, stille gudstjenester m.m. Men alt dette har du jo demonstreret med megen omtale i medierne i snart 17 år, og du indrømmer selv i samtalen, at alt dette endnu ikke

har kunnet fylde din kirke, den mindste i København. Ak, hvor er det farligt at påberåbe sig at vandre "i Mesterens Lys" og modtage særlige åbenbaringer derved! - Alt dette til trods kan jeg alligevel ikke lade være med at slutte med

en broderlig hilsen
Poul Ulsdal

BEMÆRKNINGER TIL TÆNKETANKEN Delrapport 2

af pastor Jens Christian Larsen, Kingos Kirke, København.
Sendt til Bispekontoret i København den 15. maj 1999

"Jo mere splittet og infiltreret et menneskesind er, og jo mere mennesket er svagt over for påvirkninger og fristelser, des mere trænger det til at have tyngdepunkter uden for sig selv." Sådan siger Haldor Hald det i en artikel om evangeliet i slummen.

Jesus Kristus vil gerne være dette tyngdepunkt, ja selve den grund, hvorpå vi bygger vort liv.

Hvorledes sker dette?

Kirken må være kirke i efterfølgelse af Kristus. Kirken må være under befaling. Når folkekirken skal formulere sig omkring fremtidige kirkestrukturer, må det derfor tydeliggøres, at kirkens "succes" alene afhænger af dens lydighed over for dén Herre, som den er sat til at

tjene. Dette sker ikke alene ved at rehabilitere missionsbefalingen som et adækvat udtryk for kirkens vision. Missionsbefalingen er i tænketanken gjort til kirkens formål, og det er da også denne befaling, de enkelte netværk i menigheden skal arbejde med, men vision og formålserklæringer gør ingen kirke. Der savnes i tænketanken en teologi, der vedkender sig Kristi reale nærvær, at det alene er i bundethed til ham, at kirken *er* og kan fastholde gennemslagskraft *som kirke*. Når kirken vil opnå gennemslagskraft, må det alene ske med det underliggende formål at være tro mod sin Herre.

Tænketanken peger på ledelsesproblemer i folkekirken og ser

nærmere på en egentlig omstrukturering af den folkekirkelige organisation. Tænketanken har tydeligvis ret i, at der i folkekirken er problemer, både hvad angår samarbejde og ressourcefordeling.

Kirken bør naturligvis overveje, hvordan den bedst udnytter sine ressourcer, hvad enten det handler om kroner og ører eller medarbejderressourcer. Dette gælder på stiftsplan, provstiplan og sogneplan.

Hvad kan gøres bedre? Hvordan bruge de ressourcer, der er til rådighed bedst muligt?

Tanken om at etablere fællessogne, for så vidt de altså kommer til at fungere som økonomisk bæredygtige enheder, rummer mindst tre problemer:

1. Etablering af et "megasogn" vil overordnet set betyde, at kirken kommer til at reducere sin lokale rolle/betydning. Der skal, sådan som også tænketanken gør det et enkelt sted (p. 17), i højere grad relateres til mindre enheder (karréarbejde (se note)). Der bør snarere etableres flere gudstjenestesteder, der alle for at kunne være bæredygtige må have lokal opbakning.

2. Etablering af et megasogn vil,

hvor det er forbundet med en funktionsopdeling af de enkelte kirker, tilskynde til, at kirken fremfor at være en familie bliver et snævert interessefællesskab. Kirken skal her være modkultur til det øvrige samfund, der funktions- og personopdeler i stor stil. Vi skal ikke etablere børnekirker, flygtningekirker, ældrekirker, kirker for hjemløse, psykisk syge osv. Vi skal udfordre hinanden, leve med hinanden og ikke slippe af med hinanden ved at etablere funktionskirker. Dette er ikke udtryk for en modstand imod en fornuftig opdeling, ligeså lidt som det er vendt imod en øget fleksibilitet de enkelte personalegrupper imellem.

3. En kirke uden et regelmæssigt gudstjenesteliv (inkl. nadver) vil gradvist sygne hen og ophøre med at være kirke i efterfølgelse af Kristus.

Dette være ment som enkelte bemærkninger.

Note: Kingos Kirke har siden 94 haft karréarbejde, hvor vi netop har søgt at tænke i mindre enheder for bedre at kunne bygge bro mellem kirken og de lokale beboere (medlemmer og ikke-medlemmer af folkekirken).

RETRÆTE

Fra den 12.- 15. september afholdes der en retræte for mænd og kvinder på Hellig Kors Kloster i Lem. Nærmere oplysninger hos pastor Olav Fog, Blåhøj. Tlf. 75 34 50 61.

<u>Fællesskabet kirkelig Forsyelse</u> <u>Regnskab 1998</u>			
1	<u>Fællesskabet kirkelig Forsyelse</u> <u>Indtægter.</u>		
	Konkington 1996 + 1997	325 00	
	" 1998	3650 00	
	" 1999	25 00	
	Gaver	650 00	
	Bank: Girokonto 208-8142	779	
	<u>Udgifter.</u>		
	Rejsombudsninger		2466 00
	Sendt til jubilæer, fødselsdage & begrav.		500 00
	Porto		1315 50
	Administration		159 00
	Gebyrer		399 75
	" Steddeleber "		1120 00
		465779	5960 25
	<u>Underskud</u>	130246	
		596025	5960 25
<u>Re - Formatio</u> <u>Indtægter.</u>			
	Abonnement 1996	500 00	
	" 1997	900 00	
	" 1998	14650 00	
	" 1999	200 00	
	Gaver	450 00	
	<u>Udgifter.</u>		
	Fryktning		14806 25
	Forsendelse		2056 06
	Porto		643 75
	Administration		383 17
	Postgebyrer		189 66
		16700 00	18078 89
	<u>Underskud</u>	137889	
		1807889	18078 89

05170 ARC

394

000

René Møller Yde

Dr. Holsts Vej 46, st. 0235

8230 Åbyhøj 8230 o 1/17 1

RESERVERET POSTVÆSENET**RE-FORMATIO**

udgives af

Fællesskabet KIRKELIG FORNYELSE

Ansvarshavende redaktør:Sognepræst Knud Christensen,
Kirkegade 9, 3600 Frederikssund.

Telefon 47 31 03 39.

Redaktionsudvalg:

Pastor Poul Ulsdal,

Kirkegade 88, 6700 Esbjerg.

Sognepræst Peter Østerby-Jørgensen,

Galtrup, 7950 Erslev Mors.

Pastor Jais H. Tinglund, Kirkegårdsvej 3,
9640 Farsø.**Ekspedition:**

Bladet koster 100 kr. årligt i abonnement,
for studerende 75 kr. årligt. Beløbet indbe-
tales til FKF's kasserer, bogholder Jørgen
Poulsen, Christianshavns Voldgade 43, 3th.
1424 København K. Tlf. 31 57 53 16. Post-
giro 2 08 81 42.

Re-formatio's Forlag:

Fællesskabet KIRKELIG FORNYELSE's

Forlag, Præstegårdsvej 11, Blåhøj, 7330
Brande. Telefon 75 34 50 61.**Fællesskabet****KIRKELIG FORNYELSE****Formand:**Sognepræst Olav Fog, Præstegårdsvej 11,
Blåhøj, 7330 Brande. Tlf. 75 34 50 61.**Bestyrelsen i øvrigt:**Kirketjener Bodil Jensen, Sortemosevej 107,
2730 Herlev.Sognepræst Bjørn Hansen, Vardegade 14,
2100 København Ø.Bogholder Jørgen Poulsen, Christianshavns
Voldgade 43, 3th., 1424 København K.Præst Steen Sunesen, Kalmargade 37, 8200
Århus N.

Medlemmer betaler 200 kr. årligt til fælles-
skabet. Dette beløb omfatter også abonne-
ment på Re-formatio. Ægtepar 250 kr.
Studerende og pensionister betaler 125 kr.
for enkeltmedlemskab. Pensionistægtepar 150
kr.

INDHOLD - NR. 3 - JULI 1999 - 41. ÅRGANG

<i>Fog, Olav:</i> Formandstale	58
<i>Honoré, Bent:</i> Den vedvarende realpræsens	67
<i>Ulsdal, Poul:</i> Gudstjenestens højdepunkt og mål	73
<i>Christensen, Knud:</i> En kommentar	75
<i>Braw, Christian:</i> Foran opbruddet	78
<i>Ulsdal, Poul:</i> Åbent brev	79
<i>Larsen, Jens Christian:</i> Bemærkninger til tænketanken	81